

Трансформаційний вплив глобалізаційних процесів на освітні системи

Стан сучасних суспільств багато в чому визначається процесами глобалізації, які охоплюють як економічні, так і культурні, освітні, політичні вектори їхнього розвитку. У таких умовах відповідні підсистеми в соціумі постають перед необхідністю адаптації до нових умов свого функціонування, що змінюються і пошуку відповідей на виклики сучасності, що сформувалися завдяки таким змінам.

Ефективний пошук адаптаційних стратегій соціальних інститутів, в тому числі і освіти, від якої багато в чому залежить процес розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства, можливий виключно завдяки інтеграції зусиль різних його груп, в тому числі, дослідників, педагогів, управлінців. Саме публікації представників цих груп присвячені питанням розвитку освіти в сучасних умовах (В. Астахова, К. Астахова, М. Згурівський, В. Кремень, В. Андрушенко, В. Бакіров та інші). В них розкривається потенціал сучасної освіти, ті напрямки її розвитку, які є вельми актуальними в умовах глобалізації тощо. Поряд з цим, слід підкреслити, що інтегрованого, комплексного аналізу ці питання ще не набули. Тому особливий інтерес представляє поєднання поглядів представників управлінської ланки в освіті, освітян як безпосередніх активних учасників процесів трансформаційних змін в освіті та науковців, які займаються дослідженням цього кола питань. Важливим завданням у рамках статті постає проведення комплексного аналізу тих вигод та ризиків, які з'являються у вітчизняній освіті в умовах глобалізаційних впливів на неї.

Ключовим моментом, який сприяє плідному пошуку відповідей на виклики сучасності в контексті означененої вище проблематики, виступає загальне розуміння тих проблем, поява яких детермінована глобалізаційними процесами. Перш за все, це меритократичні тенденції, позначені вченими в середині ХХ століття. Вони висунули на перший план нові соціальні ресурси і, відповідно, нові соціальні групи. І якщо до середини ХХ століття в світі встановилися чіткі уявлення про розподіл ключових ресурсів індустриального суспільства – економічні, то з виявленням нової ролі знань і інтелекту, які народжують технології та інновації, їхній розподіл в світі почався заново.

Як зазначають вчені, поява і поширення метатехнологій знижує значення фінансів з точки зору конкурентоспроможності: якщо раніше вони були головним джерелом ринкової сили, то тепер стають лише її наслідком. Гроші втрачають значення, а конкурентоспроможність все більше визначається технологіями, які часто не можна купити» [1, с. 10].

Специфіка цього процесу очевидна: адже якщо матеріальні ресурси переважно закріплені територіально, то інтелектуальні і інформаційні потоки «прив’язувати» набагато складніше. У результаті, в сучасному світі сталися кардинальні зміни, що трансформували саму його якість. Світ на початку 21 століття став істотно більш

однорідним, ніж яких-небудь півстоліття тому. Більш того, можна говорити про передумови формування деякого роду загальних правил глобальної етики [2, с. 6].

Така ситуація висуває особливі вимоги до системи освіти. Вона повинна бути більш мобільною, змістовою адекватною новим соціальним процесам, своїми методиками роботи підтримувати інноваційний формат розвитку суспільства. Однак, як констатують сьогодні представники управлінських структур, в сучасних умовах навчальні заклади як і раніше повільно реагують на соціальні зміни, що відбулися, як і раніше слабо адаптовані до нових реалій і завдань [3, с. 4]. Саме в цьому, на погляд автора, тайтися як група вигод для вітчизняної системи освіти (динамічний інноваційний розвиток надає можливість якісного стрибка як в розвитку системи освіти, так і підвищення її ролі в суспільному розвитку), так і ризиків для неї (наприклад, потенційна загроза втрати традиційних позитивних елементів в ході послаблення механізмів наступності).

Ще однією тенденцією розвитку сучасних суспільств є інтелектуалізація, яка як стережень процесів трансформації в світі приводить сьогодні до розриву зв'язку місця і спільноти (У. Бек). При цьому, розчиняються просторові і спрощуються тимчасові категорії. На думку У. Бека, анулювання відстаней веде до того, що «просторова матриця світу», по-перше, більше не має більших плям і, по-друге, в принципі відкриває можливість орієнтації кожній людині, незалежно від того, в якій точці глобусу він (або вона) знаходиться [4, с. 43].

Прийняття такої позиції вельми важливе для розуміння процесів інтелектуальної міграції, з одного боку, і з іншого – для розуміння тих проблем, з якими зіткнулася переважна більшість держав у сучасному світі. Адже «розпадається, здавалося б, незмінювана передумова системи праці в індустриальному суспільстві: щоб виробляти товари і послуги тепер вже не обов'язково колективу людей працювати в одному місці. Робочі місця можна експортувати, а зайнятих трудом людей «кооперувати» в транснаціональному і навіть трансконтинентальному масштабі або надавати певні послуги в «прямому» контакті з їхнім одержувачем і споживачем [4, с. 39]. Держави стають перед обличчям нової реальності, в умовах якої «виграші» і «програші» набувають нового значення.

Ключовим фактором в перерозподілі соціальних, економічних, політичних сил стають сьогодні високорозвинені технології і наявність тієї меритократії, про яку говорили М. Янг, Д. Белл, З. Бжезінський, М. Платнер та інші. Новий ресурс і новий носій цього ключового ресурсу посідають провідні позиції в сучасному світовому просторі.

Інтелектуалізація і розвиток нових технологій, як показують позиції науковців, управлінців, освітян, народжують ще один блок нових вимог до освіти – вона повинна більшою мірою орієнтуватися на зв'язок з науковою. Проте, очевидно, що реалізація завдань в даному напрямі знов окреслює протилежні вектори реалізації потенціалу такої інтеграції. До її позитивних моментів, наприклад, можна віднести посилення практичної складової в освітньому процесі, його інтелектуалізацію, відродження наукових шкіл в освіті й ін. Однак, процес інтеграції освіти і науки може принести і певні ризики в освітній системі, що трансформуються під впливом глобалізації, які вимагають додаткового вивчення.

Взагалі, систематизація розробок сучасних вчених показує, що в розумінні глобалізації виокремлюються три основних вектори, які важливі для розуміння її трансформаційних впливів на освітні системи. Перший пов'язується з інтеграційними процесами, формуванням єдиного простору, знищеннем кордонів. Глобалізація означає анулювання відстаней, занурення в часто небажані і незрозумілі транснаціональні форми життя або, слідуючи визначеню Ентоні Гідденса, – в діяльність і (спів-) існування, що не визнають відстаней (зовні віддалених один від одного світів, національних держав, релігій, регіонів і континентів) [4, с. 43].

На погляд автора, ця характеристика глобалізації є однією з провідних в розумінні процесів формування «суспільства інтелекту». Розмивання кордонів і подолання відстаней робить уявлення про національне інтелектуальне життя менш актуальними, що, на наш погляд, відповідає тенденції підвищення освітньої мобільності. Можливості міграції, в тому числі віртуальної, доступність інформації про затребуваність тих або інших секторів знання в конкретних суспільствах надають сучасній людині набагато більш широку можливість вибору, ніж виключно в рамках свого соціуму. Це означає, наприклад, що при високому рівні компетентності в якій-небудь сфері в окремому соціальному просторі і підвищеної затребуваності таких фахівців в іншому соціумі людина має шанс зайняти в ньому більш високу статусну позицію.

Освіта в сучасному світі відіграє одну з провідних ролей в реалізації таких можливостей, а це означає, що вона стає набагато більш відкритою до зовнішніх впливів. Даний факт має свої позитивні і негативні наслідки. Передусім, це можливість збагачення новими ідеями, освітніми технологіями. З іншого боку, це ризик втрати висококваліфікованих фахівців, підготовлених вітчизняною системою освіти.

У зв'язку з цим, особливу актуальність набувають питання кадрового забезпечення системи освіти. Однією з проблем в цьому напрямку є розмивання традиційної викладацької субкультури, спрощення соціальних практик, що реалізуються кадрами вищої школи і т.д. Відповідно, потреби сучасної освіти пов'язані зі зміною якості викладацького корпусу, що, в свою чергу, пов'язано з потенційними ризиками для неї. Адже посилення кадрового складу вищої школи в умовах глобалізації породжує потенційну можливість більш активної міграції викладацького складу, і відповідно, знову ослаблення кадрового корпусу вищої школи. У даному напрямі перед системою вищої освіти стоять завдання створення ефективної системи маятникової міграції, при якій у виграпі знаходилася б вітчизняна система освіти.

Нарівні з цим, інтеграція і прозорість світової спільноти роблять доступними безліч джерел інформації. Інтелектуальне життя значно збагачується. Але на цьому фоні існує і потенційна можливість виявити, зрештою, як свою геніальність, так і свою неспроможність. Мабуть, це є одним з чинників, який стимулює створення державами обмежувальних механізмів глобалізаційного впливу.

Таким чином, розмивання кордонів і подолання просторових бар'єрів, з одного боку, надає можливість більш широкої реалізації свого потенціалу кожною людиною в світовій спільноті, а з іншого, робить доступними значне число досягнень науки,

культури, мистецтва. У результаті, за допомогою глобалізації, з одного боку, стирається відмінності у наповненості інтелектуального життя в тих або інших соціальних просторах, а з іншого боку, завдяки цьому, відбувається міграція їхній інтелектуальних ресурсів.

Друга риса глобалізації, виокремлено нами на основі аналізу її визначень, — всеосяжність, тобто вияв практично у всіх сферах життєдіяльності суспільств. Глобалізація означає пізнаване на досвіді знищення кордонів повсякденної діяльності в різних сферах господарювання, інформації, екології, техніки, транскультурних конфліктів і громадянського суспільства, означає таким чином щось в принципі давно знайоме і одночасно незрозуміле, насліду що розуміється, щось таке, що з нездоланною силою змінює наше повсякденне життя і примушує всіх пристосовуватися і відповідати на ці зміни [4, с. 43].

Зацікавленість теоретиків і практиків тими або іншими аспектами життєдіяльності суспільств привели до появи феномена «диференційованої глобалізації», коли вона розглядається в декількох взаємопов'язаних аспектах, основними з яких є:

1. «Ментальна», або культурно-ідеологічна глобалізація – процес, що торкається традицій, релігії, культури і ідеології.
2. Територіальна глобалізація – процес укрупнення державних і наддержавних утворень.
3. Економічна глобалізація являє собою сукупність двох процесів – глобалізації ринків і глобалізації економічних форм.
4. Інформаційно-комунікаційна глобалізація (розвиток комунікаційних можливостей і використання космічного простору для передачі інформації; появі і швидке зростання глобальних інформаційних мереж; комп’ютеризація багатьох процесів життедіяльності людства).
5. Етнічна глобалізація (зростання загальної чисельності населення людства і взаємної асиміляції різних етнічних груп) [2, с. 20-21].

У такому аспекті глобалізація в освіті - реальне явище, що спирається, наприклад, на дистанційну освіту як інноваційну освітню технологію, або на використання Болонської декларації в рамках європейського освітнього співтовариства. При цьому, можна фіксувати і певну схожість проблем, з якими стикаються різні країни в процесі трансформації освітніх систем в умовах глобалізації.

Третя сутнісна характеристика глобалізації, яка представляє особливий інтерес, це поява нових соціальних відносин, нових принципів взаємодії і нової системи взаємозалежності в світовому соціальному просторі. Так, Е. Гілденс визначає глобалізацію як інтенсифікацію всесвітніх соціальних відносин, які зв’язують віддалені одну від одної місцевості таким чином, що те, що відбувається на місцях формується подіями, що відбуваються за багато миль звідси і навпаки [5]. Він розглядає це явище в чотирьох вимірах, одним з яких є глобальний вплив сучасних засобів комунікації, які приводять до утворення сукупних ресурсів знання.

Таким чином, наявність могутнього освітнього і наукового середовища, як демонструє світовий досвід, дозволяє сформувати базові компоненти інтелектуального потенціалу суспільства, завдяки якому суспільство має перспективи свого розвитку. Саме тому розвиток даних соціальних інститутів має пріоритетний характер в багатьох країнах світу. Однак потрібно мати на увазі, що практично всі вектори трансформації освітніх систем, сформовані під впливом глобалізації, несуть в собі як вигоди, так і ризики для сучасних суспільств.

Література:

1. Делягин, М. Мы можем не только выжить, но и извлечь из процесса стратегическую выгоду [Текст] / М. Делягин // Глобализация: Обзорные статьи. – Б. в. с., Б. г. – С. 7-12.
2. Сперанский, В. И. Глобализация, профсоюзы и ТНК в реформируемой России (на примере нефтегазового комплекса) [Текст]: Монография/ В.И. Сперанский, А. А. Ященко – М.: Русская нов., 2002. – 272 с.
3. Глобальні проблеми людства як фактор трансформації освітніх систем: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.-семінару кер. ВНЗ та вчен.-дослідників із проблем освіти / М-во освіти і науки України, Акад. пед. Наук України, Харк. обл держ. адміністрація, Рада ректорів Хар. регіону, Нар. Укр. Акад. – Х.: Вид-во НУА, 2007. – 264 с.
4. Бек, У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию [Текст]/ У. Бек; пер. с нем. – М.: Прогресс – Традиция, 2001. – 304 с.
5. Giddens, A. The third way. The renewal of social democracy [Текст]/ A. Giddens. – London: Polity Press, 1998. – 45 p.

Запорожець Н.В.

Одеський національний політехнічний університет

Сучасні проблеми формування системи інноваційної освіти в Україні

Кардинальне реформування українського суспільства закономірно супроводжується принциповим оновленням усіх соціальних інститутів і систем, у тому числі й системи освіти. Україна, яка стала на шлях демократизації, відкритості та гуманістичних орієнтацій, поряд з питаннями про суспільний устрій, ключовими стають проблеми пошуку національної ідеї, ціннісних орієнтирів, виховного ідеалу, нових тенденцій в освіті [1]. Як стверджують сучасні політики і науковці, перший етап трансформацій в країні завершено «завдяки інноваційному імпульсу, що надала «інформаційна хвиля» науково-технічного прогресу суспільства; прискорився темп цивілізаційного розвитку». Подальша логіка розвитку суспільства є логікою інноваційних реформ, серед яких значну роль відіграватимуть реформи освіти [3].

У цій ситуації помітно активізувався пошук інноваційних моделей загальної і професійно-педагогічної освіти. Розроблена педагогічна доктрина, концепція змісту